

עלים

עלון שבועי משלחן מערכת מכון עלה זית

שנה רביעית: גליון מח | שבת קודש פרשת עקב | כאב ה'תשפ"ד

עלה חידוש

דרך הלימוד וכתובת חידו"ת

ע"פ ספר אוצרות חתם סופר על ספר פיתוחי חותם - ליקוטים בענין לימוד והרבצת התורה מאת הרה"ג ר' משה שלמיזק שליט"א, ברזקלין

כתב הגרי"נ שטערן זצ"ל בהקדמה לדרשות חת"ס (קרית סופרים עמוד ח' ד"ה הח"ס): כתב מו"ח הרב ז"ל שזה היה לשון קדשו של החת"ס: כמה בכיות ותפלות שפכתי שיעזרני השי"ת ועזבתי דרך הראשון (דרך הפלפול) ואחזתי בהשני ומיניה לא אזוע עכ"ל.

והגאון רבי שאול בראך זצ"ל אבדק"ק קאשוי (במכתבו בריש חידושי חת"ס על סוגיות ממסכת ב"מ - מיהאלאוויץ תרצ"ט) כתב: וסיפר לי אחד מתלמידי החת"ס שהוא היה עומד לפני רבו באותו שיעור שלמד, אחר שהי' יחד עם מאור הגדול הקדוש מו"ה מרדכי בנעט"ה זצוק"ל האב"ד דק"ק ניקאלסבורג, וכה היה דבריו: הגאון מנ"ב אמר אלי עד מתי ילמוד הרב מפרעשבורג בעומק וחריפות גדול כ"כ כל ענין. ולשמוע לדברי הגאון הנ"ל אשנה מידתי מהיום ולהלאה ללמוד יותר בפשיטות, והרוצה ליסע מזה יסע, והרוצה לישאר ישאר עכ"ל.

ובשו"ת (יו"ד סוף סימן י"ד) כתב החת"ס: סידור לימודו טובה ציפורן של ראשונים, ויניח ספרי האחרונים ופלפולים העמוקים וחקירות שאינן צריכים לשעה, וימלא כריסו, כי הכל צריכים למארי חיטי עכ"ל. ועוד כתב בשו"ת (חומ"מ סימן כ"ו): ולא אמנע מלהציע לפניו מה שנלע"ד לפי חומר הקושיא ע"ד האמת ולא ע"ד הפלפול הנהוג. ועוד בשו"ת (יו"ד סימן קנ"ה ד"ה והנה): והיות הוא בעל תורה לפי מכתבך, יוסף אומץ הרבה בתורה ללמוד איזה דפים מש"ס בכל יום ולחזור עליו מבלי פלפול הנהוג, רק להכניסו לקיום עכ"ל.

ובחידושי שבת (דף ק"מ ע"ב ד"ה בר) כתב החת"ס: בר בי רב דלא שכיח ליה ריפתא לא ליבצע ביצועי. עיין פירוש רש"י אוכל השתא מעט פת ולאחר שעה מעט פת. תוכחת מוסר לגאוני הזמן בלא לב ולב ידברו ויפתוהו בפיהם אלף שיעורים בכל זמן לא יספיק להם מהטעם לפי שאינו מעמיקין עצה להגדיל תושיה, ועוד כת אחרת רעה מהם מדלגים כעין פסחים ועורים מקפצים על ההרים מבלים זמן זמנים טובא בלי לימוד מסכתא כלל, כי אם מעט במסכתא זו ומעט בזו, והואיל ולא שכיחא לנו ריפתא לא ליבצע ביצוע, כי אם לקבוע כסדר מסכתא אחת ולהעמיק בה כדי שביעה עכ"ל.

ועעו"ש (ד"ה ועל דרך) שכתב: ועל דרך הלצה, ע"פ מה שנראה לי שנולד לן זה מנהג לחדש חידושים יותר מדאי, וכל אחד בונה במה לעצמו זה בכה וזה בכה, אפשר לחפש לן זכות שגזרו כן גאוני קדמונינו ז"ל, שראו שכחה שגוברת בעו"ה בעולם ואי אפשר לאוקמא גירסא, אכן ע"י החידושים בכל דף ועמוד, עי"ז זוכר הכל, ומילתא דתמיה מידבר דכירא, והנסיון מעיד לנו ע"ז וידוע אני בעצמי, וא"כ אף אם החידוש אינו נכון כל כך מ"מ מועיל לשכחה כנ"ל.

הגר"ר יוסף נפתלי שטערן זצ"ל

עלה לצון

הזכרת שם עבודה זרה לגנאי

ע"פ ספר בנין אליהו על פרק יציאת השבת ואלו מציאות מאת הרה"ג ר' יוסף יצחק כהן שליט"א, שיקאגו

ולא תביא תועבה אל ביתך וגו' שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא (ז, כו). שנינו בברייתא במסכת סנהדרין (סג, ב), "ושם אלהים אחרים לא תזכירו" (שמות כג, יג) שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודה זרה פלונית, ע"כ. והיינו שאסור להזכיר שם עבודה זרה אפילו בהזכרה בעלמא, גם אם אינו מתכוין לעבודה או לשבחה.

והנה איתא בגמרא (ב"מ כה, א) בענין השבת אבדה, בעי רב אשי כאבני בית קוליס מהו, ת"ש דתניא מצא מעות מפוזרות הרי אלו שלו, כאבני בית קוליס חייב להכריז, ואלו הן אבני בית קוליס אחת מכאן ואחת מכאן על גביהן, ע"כ.

והקשו הראשונים איך הזכירו חז"ל שמה של עבודה זרה 'בית קוליס', והלא אסור להזכיר שם עבודה זרה [ועיין ברמב"ם (גזו"א טז, ה) שהשמיט המילים אבני בית הקוליס]. ותירצו ע"פ מש"כ התוס' בב"מ שעובדי ע"ז קרו לה 'קילוס' לשון שבח, וחכמים החליפוהו ל'קוליס' שהוא לשון גנאי, לעג וקלס. ובדרך גנאי אין איסור להזכיר הע"ז.

וראיתי בספר יוסף דעת שהוסיף להקשות, דמ"מ לאיזה צורך הזכירוהו בגמ' כאן, הא הוה מצי למימר "אחד מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן" מבלי להזכיר של הע"ז כלל. ובפרט קשה על הברייתא שמוסיפה לפרש 'ואלו הן אבני בית קוליס' וכו', למה לא תני לכתחילה אחד מכאן וכו'.

ולכאורה אפשר לומר, דהנה בגמ' (סנהדרין שם) אמרינן שעולא הזכיר את העיר 'קלנבו' שהיא שם ע"ז, וההיתר להזכיר השם, מפני דאמר רבי יוחנן, כל עבודה זרה הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה, ע"כ. ומו"ר הקשה, שאף במקום שמוותר להזכיר שם ע"ז, מ"מ איזה תועלת ותכלית יש בזה, ולמה להזכירו בלא שום צורך. ותירץ דהאמורא שכל ענינו תורה, הבין שיש מצב בעולם שמצריך ביטול של ע"ז זו, וא"כ אין זה רק היתר להזכיר שם הע"ז, אלא תועלת רבה יש בזה, כי בהזכירו שם ע"ז זו על דרך ההזכרה של תורה על ידי זה בטל הע"ז.

ואולי י"ל שכמו כן בסוגיין, רב אשי וכן תנא דברייתא ראו צורך לבטל הע"ז של מרקוליס, ולכן הזכירוהו, אלא שקראוהו 'קוליס' בלשון גנאי ולעג וקלס, שבזה פעלו את ביטול הע"ז הנ"ל.

ויש להוסיף, דהנה כתיב (דברים יב, ג) "ואבדתם את שמם", ופירש רש"י וז"ל, לכנות להם שם לגנאי, בית גליא קורין לה בית קריא, עין כל - עין קוץ, עכ"ל. ומו"ר מבאר ומדייק מדברי רש"י, שאין כוונת הפסוק לשנות את השם באופן שעל ידי זה לא ישאר זכר לע"ז, אלא דוקא לגנותו, וגם לגנות את שמם [כלשון הפסוק "ואבדתם את שמם"], ע"י שמשנים את שמה ועושים ממנה עצמה שם של גנאי.

הזמנים לעיר לייקוואוד יצ"ו נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א

ערב שבת		ליל שבת		יום השבת		מוצאי שבת	
1:33	הדלקת נרות	7:23	סו"ז קר"ש מג"א (לפי האופקלפי ע"ב שוה)	8:54/9:02	שקיעת החמה	7:39	מנחה גדולה (גר"א וגר"ז)
4:19	שקיעת החמה (צריך להחמיר ב' דקות)	7:41	סו"ז קר"ש (גר"א וגר"ז)	9:35	ג' כוכבים קטנים רצופים (8.5 מעלות)	8:23	ט' שעות (להתחלת סעודה)
4:53	מזל מאדים (למאן דחש ליה)	6:58-7:58	סו"ז תפילה מג"א (לפי האופק) \ וגר"א	10:14/10:43	ע"ב דקות	8:52	מנחה קטנה (איסור מלאכה)
6:17/6:42	זמן קר"ש של ערבית (לערבית, ולפני הסעודה)	8:20	חצות (סעודת שבת להב"ח)	1:00	צאה כ"ר"ת לחשבון 16 מעלות	9:07	פלג המנחה (גר"א \ מג"א לפי אופק)

קול עלה

לימוד תורה לשם הנאה

בגליון שבת נחמו (עלה) האבה) הקשה הכותב סתירה בדברי המהר"ל, ובתירוץ כתב שמי שלומד תורה בשביל שרוצה להרגיש מתיקות התורה "בזה הוא מבדיל את עצמו מנותן התורה, כי בלימוד זה המגיע לשם הנאה בלבד מתקיימת תכלית מעשה היצר הרע וכו'". לפלא שלא נזכר שם דברי האגלי טל בהקדמתו שכתב על דברים כאלו "ובאמת זה טעות מפורסם", עיין שם אריכות דבריו, שאף אם נודה שצריך לכוון גם לשם מצוה, אבל בודאי שנכנס זה בכלל לעולם יעסוק בתורה אף שלא לשמה וכו' ע"ש.

יוסף אבן פאולו אבט, קווינס

אמירת דבר בשם אומרו באופן שכל תורתו מרבו

בגליון פרשת מטות-מסעי הביא הרמ"ח הלוי הפטר שליט"א מה שפירש הרא"ם, דהא דתלה אלעזר הכהן את ההוראה של גיעולי כלי מדין ברבו משה רבנו, והקשה היתה משום ענין אמירת דבר בשם אומרו. והקשה עליו מהמבואר בגמ' יבמות (צו:) דיהושע לא היה

קיימא האי חששא דהא על כרחך שמען ממשה שאל"כ מנין לו הלכות אלו. מיהו לענ"ד הנחה זו לאו מילתא דפשיטא הוא כלל, דהנה דבר זה שכל מצוות התורה לא נמסרו לישראל ע"י נביא אחר זולת משה רבנו, מקורו בגמ' שבת (קד.) שדרשו חז"ל מן המקרא "אלה המצוות" שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה, וע"ש במהרש"א שביאר הדרשה, שבסוף ספר במדבר נכתב לשון "אלה" (במדבר לו, יג), לומר שלא יתחדש מכאן ולהבא שום מצוה חדשה ע"י שום נביא [וספר חמישי אינו אלא משנה תורה]. והנה לפי המהרש"א, בשעת ציווי אלעזר הכהן בפרשת מטות עדיין היה רשאי נביא לחדש, והוצרך אלעזר הכהן לומר הדבר בשם משה.

ברם המעיין בתורת כהנים יוכח שדרשת "אלה המצוות" קאי על הפסוק דסוף ספר ויקרא (ויקרא כז, לד), ועל כרחך שכוונת הדרשה לפי"ז הוא שכבר מראש הוגד להם שלא יהא שום מצוה נאמרת לישראל ע"י נביא אחר זולת משה רבנו, והדרא קושיין לדוכתה.

בברכה שתזכרו להגדיל תורה ולהאדירה,
שלמה ברוך

אומר על כל דבר כך אמר לי משה, אלא יהושע יושב ודורש סתם, והכל יודעין שתורתו של משה היא, וא"כ לכאורה ה"ה הכא אלעזר הכהן היה ידוע כתלמידו של משה, ולא יהא צריך לתלות ההוראה ברבו.

ולענ"ד יש לומר דהבדל גדול יש בין האומר שמועה בפני רבו לבין האומרה שלא בפני רבו, דעד כאן לא מצינו ביהושע שאמרו עליו כן אלא על דרשת קרא שנכתבה בספר יהושע שהיה לאחר פטירת משה רבנו [וכן מה שהביא במאמר הנ"ל מרבי אלעזר, שלא בפני רבי יוחנן היה, עיי"ש]. משא"כ גיעולי כלי מדין שאלעזר עומד ודורש בפני משה רבו, על כן הוצרך לתלות ההוראה ברבו ולומר הדבר בשם אומרו, אפילו כשידוע לכל שתלמידו הוא.

ובטעמא דמילתא יש לומר שהוא דרך ארץ לתלמיד שיחלוק כבוד לרבו, כיון שעומד הרב שם. ועוד יש לומר, דבכה"ג שהרב עומד שם ושוקק יש לחשוש שהגם שידוע לכלל שתלמידו הוא, מ"מ הא כיון שהרב שותק מוכח שאין הוראה זו מרבו, דאל"כ אמאי אין אומרה הרב בעצמו.

אלא שכבר העיר הרמ"ח הפטר שליט"א דהכא לא

עלה ירדן

ה"א הידיעה

הרב הלל שמעון שימאנאוויטש, מכון עלה זית
ע"פ ספר קרן פני משה מאת הרה"ג ר' משה גרינעס זצ"ל,
וע"פ ספר אמת ליעקב עה"ת מאת הג"ד יעקב קמנצקי זצ"ל,
מהדורה חדשה בעריכת הרה"ג ר' דניאל נוישטאט שליט"א

שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן (ט, א).

הירדן הידוע - הנה בכל התנ"ך נקראו המים הזורמים מן ים כינרת לים המלח בשם **ירדן של מטה** "ירדן", אבל ברוב מקומות נקרא "הירדן" בה"א הידיעה או "הירדן הזה" כמו שכתוב "כי לא תעבור את הירדן הזה" (דברים ג, כז) וכן בריש ספר יהושע (א, ב) "קום עבור את הירדן הזה" וכן (שם פסוק יא) "בעוד שלושת ימים אתם עוברים את הירדן הזה", ועוד הרבה דוגמאות, וכן נקרא פעמים "ירדן יריחו".

ובספר קרן פני משה להג"ר משה גרינעס זצ"ל (פרשת ואתחנן ג, כז הוצאת מכון עלה זית בסוף שלבי עריכה) כתב לפרש ע"פ דברי הגר"א (פירוש ההגדה לפסוק "בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם"), שיש ירדן שלמעלה שהוא "נהר דינור" - אותיות "ירדן", ויש ירדן שלמטה, ולכן כתיב תמיד הירדן הזה. והוסיף הגר"מ גרינעס זצ"ל שעד"ז מצאנו לגבי ירושלים ומקדש הוספת המילה "הזה", כגון "אעברה נא ואראה הנה הטוב הזה" (דברים ג, כה) שפירושו ירושלים שלמטה, וכן "ויביאנו אל המקום הזה" (דברים כו, ט) שפירושו בית המקדש שלמטה. וכן מצאנו (מלכים א בכמה מקומות) "הבית הזה" ו"המקום הזה" כשהכוונה לבית המקדש שלמטה, וכן מצאנו בלשון חכמים "המעון הזה".

אך לגבי הירדן, העיר על כך ידידי הרה"ג ר' חננאל פסטרנאק שליט"א, שיש מקום אחד בתנ"ך ששם כתוב "ירדן" סתמא בלי הוספת "הזה" ובלוי הוספת "יריחו" ובלוי הוספת "ה"א הידיעה", והוא בספר איוב (מ, כג) "כי יגיח ירדן אל פיהו", וצ"ב מאי שנא מקום זה מכל שאר המקומות. ותירץ ע"פ הדרך הנ"ל, שהמקראות עוסקים בשור הבר שנברא לסעודת הצדיקים לעתיד לבוא. ואם כן י"ל לפי דברי המחבר, שאכן שם איירי בירדן של מעלה, ולכן החסיר ה"א הידיעה דייקא. וראה זוהר (בהעלותך קנד, ב) לענין שור הבר "כד צחי אזיל לגבי ההוא נהר דינור ושאיב ליה בגמיעא חדא", ע"כ. הרי להדיא דמפרש ששתיית שור הבר היא מירדן של מעלה שהוא נהר דינור, עכ"ד ודפח"ת.

ירדן הוא שם כללי אבל לדידי נראה שאולי אין ירדן שם פרטי של נהר מסוים אלא הוא שם כללי של סוג של נהר, ולכן שפיר כתוב בכל מקום "הירדן הזה" או "הירדן"

או "ירדן יריחו", ולא כתיב בלי ה"א הידיעה כמו שכתוב 'פרת', 'חדקל' וכדו', להודיע שמדובר על הירדן הידוע ולא על הסוג הכללי הקרוי ירדן, וגם לפי זה א"ש הפסוק באיוב ששם לא מיירי בירדן מסוים, רק אודות גדלותו של שר הבר שיכול לבלוע ירדן בפיו, וזה שיעור גדול הבריה ולא דווקא דקאי על ירדן זה או ירדן אחר.

והנה בברייתא (ב"מ כא, ב) תניא, "וכן ירדן שנטל מזה ונתן לזה מה שנטל נטל ומה שנתן נתן". ורש"י פירש שלא דווקא ירדן אלא הוא הדין שאר נהרות, אלא שתנא זה על יד הירדן היה יושב. וכן בשטמ"ק (ב"מ כב, א) מבואר דאיירי בירדן המסוים שבין ארץ ישראל וארץ עמון ומואב, עיי"ש. אולם לולא דבריהם יש לומר שאין הכוונה לירדן מסוים, רק לאיזה ירדן שבעולם שלקח מזה ונתן לזה, ואין צריך לומר שתנא זה על יד הירדן היה יושב. ואכן לא נזכר שם 'הירדן' עם ה"א הידיעה רק 'ירדן' סתם, ולא כמו במסכת בכורות (נה, א) דתנא 'הירדן' ששם איירי בירדן יריחו.

ירדן לשון ומצאתי שכיוונתי לדבר אמת ליעקב ירידה מהגר"י קמנצקי זצ"ל (אמת ליעקב עה"ת בראשית יא, ה) שכתב וז"ל, דבאמת ירדן הוא שם עצם כללי לשטף מים השוטף ויורד מלמעלה למטה, אלא ירדן זה ששוטף מפי פמיס עד ים המלח היה לו שם "ירדן" ולפיכך כינוהו תמיד בה"א הידיעה - הירדן, עכ"ל. והיינו ש'ירדן' לשון ירידה. ועיי"ש שציינ' לפסוק באיוב הנ"ל שמורה כן ולסוגיא דשבת (ס, ב).

ובמהדורה החדשה של אמת ליעקב עה"ת (מהדורת עלה זית תשפ"ד שם) הוסיף המהדיר הרה"ג ר' דניאל נוישטט שליט"א הסבר מפי השמועה שנדפס גם באמת ליעקב על נ"ך (שמואל א לא, א). וז"ל, מעודי מתפלא אני על שמות עצם פרטיים שיש להם במקרא ה"א הידיעה כגון 'הגלבע', או 'הגלעד', וכן 'הירדן', ונראה שצ"ל ככגון אלו שבאמת כל התיבות הללו הם שמות עצם כלליים, וכשרוצים לציין את המפורסם שבהם שבארץ ישראל מידעים אותו בה"א הידיעה, עד שנעשה ה"א הידיעה כחלק מהשם עצם הפרטי. דהיינו ש'ירדן' סתם הוא נהר שיש בו זרימת מים חזקה שיורד במהירות למטה, ובארץ ישראל יש נהר כזה, ירדן כזה, שהוא מאוד מפורסם, הזורם בידיה עד שים המלח שהוא המקום הנמוך שבעולם, ולכן נקרא שם ירדן זה 'הירדן', עכ"ל. וע"ש שביאר על דרך זה גם השמות 'הגלבע' ו'הגלעד'. והוסיף הרה"ג ר' דניאל נוישטט שליט"א וציינ' לדברי אמת ליעקב על הש"ס (מהדורת עלה זית ב"מ כב, א) שגם שם כתב הגר"י קמנצקי זצ"ל על דרך הנ"ל, וברוך שהחיינו וקיימנו וכיוונתי לדבר אמת זהו.

תמונה מתוך ספרו של התייר הגדול הרב יהודה לנדי ז"ל "ערכה של ארץ ישראל"

והיה אם שכח שכח את ה' אלהיך והלכת אחרי אלהים (ח, ט).

"דעת הרמב"ם (פ"ג מהלכות תשובה ה"ז) דהמאמין בהגשמה הוא מין, והראב"ד (שם) כתב [שכמה] גדולים וטובים [ממנו] טעו בזה מפני האגדות המשבשות הדעות. ושמעתי בשם כ' מו"ר הגר"ח הלוי זצ"ל מבריסק בדעת הרמב"ם, כי בכפירה לא שייך שוגג דהא מ"מ אינו מאמין, ואי אפשר להיות בכלל ישראל בלא אמונה, ואומרים משמו בזה"ל "דער וואס איז נעבעך אן אפיקורוס איז אויך אן אפיקורוס". (קובץ מאמרים חלק א עמוד יא)

חידושו דברי הגר"ח הללו נודעו בשערים, וכנראה שכן דעת האברבנאל (ראש של הגר"ח אמנה פרק יב), שמדמה הכפירה לסם המות שאפילו אם אוכלו בשוגג עדיין הוא מזיקו. ובהגדה של פסח מבית לוי (עמוד קצ) וכן בספר משמר הלוי (ברכות סימן מז) כתבו בשם הגרי"ז שהגר"ח תירץ בזה קושיית הראשונים והאחרונים על הרמב"ם שמנו רשימת דברים שהם 'עיקרים' בתורה, וקשה מה חשיבות אותם עיקרים יותר משאר דברים שבתורה [עיי' ראש אמנה (פרק כד) רדב"ז (חלק א סימן שמד), חת"ס (שור"ת יו"ד שנו)]. אבל להנ"ל יש לומר שבעיקרים' אלו האמונה הכרחית, שאפילו השוגג בהם אין להם חלק לעולם הבא, ואינו כן בשאר דברי התורה.

ואולי יש סמך לזה ממה שכתב הרמב"ם (פ"ח מהלכות תשובה ה"ב) בביאור ענין העולם הבא, "ומהו זהו שאמרו נהנין מזיו שכינה - שיודעים ומשיגין מאמיתת הקב"ה מה שאינם יודעים והם בגוף האפל השפל". ועל פי זה מובן שפיר שכפירה בעיקרי הדת - גם בשוגג - מונעת את האדם מהעולם הבא, משום שטועה בהבנת 'אמיתת הקב"ה', ואינו עונש אלא מציאות שלא שייך לנפשו להשיג הבורא.

סתירות בדברי אולם יש להעיר על יסודו של הגר"ח בדעת הרמב"ם ליסוד הגר"ח הרמב"ם, שהרי הוא פסק להדיא בהלכות ממרים (פ"ג ה"ג) שבני הקראים יש להם דין תינוק שנשבה, ואפילו שמע אח"כ שהוא יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס, עכ"ד. הרי שגם בעניני אמונה יש דין של תינוק שנשבה.

ובאמת המעיין בדברי קובץ מאמרים הנ"ל יראה, שמיד מקשה שתי קושיות על מה ששמע בשם הגר"ח מבריסק: א. הרי תינוק המוטל בעריסה אין לו אמונה, ומ"מ הוא בכלל ישראל. ב. מפני מה יש דין ישראל לתינוק שנשבה, ואין דינו כמומר.

עוד יש להעיר על השמועה מהגר"ח ממה שכתב הרמב"ם במורה (חלק א פרק מו), שהטעם שמתארת התורה את הקב"ה בתוארים גשמיים הוא להדריך את המון העם באמונת ה'. אבל לדעת הגר"ח איך יתכן לומר שהדריכה אותם התורה בדבר שהמאמין בו דינו כאפיקורוס אפילו אם הוא שוגג. וכן קשה ממה שכתב הרמב"ם ב'אגרת תחיית המתים', שההמון לא למדו ענין תחיית המתים אלא בסוף תקופת הנביאים. ולדברי הגר"ח האמנם רוב ישראל עד אותו הזמן היו כופרים, אתמהא.

תירוצי האחרונים והנה על הסתירה בדעת הרמב"ם כתב בקובץ מאמרים לתרץ ע"פ יסודו הגדול, שטעות באמונה באה מפריקת עול ורדיפת התאוות, ודווקא על אדם כזה אמר הגר"ח ש"נעבעך אן אפיקורוס איז אויך אן אפיקורוס". אבל תינוק שנשבה הוא טעות גמורה הבאה מאונס ולא מחמת פריקת עול, ולכן דינו כישראל, ומחלוקת הרמב"ם והראב"ד היא האם אלו שטעו בהגשמה טעו מדעת עצמן או לא [ועיי' במה שכתב בספר פרח מטה אהרן (ריש הלכות יסודי התורה) ליישב בדרך דומה קצת].

אמנם יש מקום להעיר מדברי הרס"ג (אמונות ודעות, בהקדמה) שיש שמונה טעמים במה שיש כופרים באמונה, וחלקם ענינים שכליים ואינם משורש תאווני. וכן הרמב"ן כתב בהקדמה לאיוב שמה שיש רע בעולם וצדיק ורע לו, "ממנו לבדו נמשכו כל הדורות לכפירה גמורה", וכיצד נאמר שכל הכופרים שורש כפירתם הוא מחמת פריקת עול.

ובתשובות והנהגות (ח"ג סימן תפ) כתב בשם הגרי"ז לתרץ באופן אחר הקושיא על הגר"ח, שמה שכתב הרמב"ם בהלכות ממרים שיש לקראים דין תינוק שנשבה,

אינו ר"ל שיש להם דין ישראל לכל דבר, אלא שאין להם דין מורידין ולא מעלין. ודייק בזה לשון הרמב"ם שסיים (שם) שלפ"כ "יש להחזירם בתשובה... ולא ימהר אדם להורגן". [ונהנה הגרי"ז דייק מזה שדין השוגג באמונה שונה משאר תינוקות שנשבו, אבל במהריק"ש (סימן לד) וביד דוד (ח"א השמטות) כתבו לפרש שמה שכתב "ולא ימהר להורגן" בא למעט תינוק שנשבה ששמע אח"כ שהוא יהודי ולא חזר לדת ישראל, שנחלקו בזה הקדמונים אם יש לו דין תינוק שנשבה וכתב המהריק"ש והיד דוד שמדברי הרמב"ם יש לדייק שרק לענין שלא ימהר להורגן דינו כתינוק שנשבה].

אולם לענ"ד קשה להאמין שאמר כן הגרי"ז, שפשטות דברי הרמב"ם בכל מקום לא משמע כן. דהנה בהלכות שחיטה (פ"ד הט"ו) פסק הרמב"ם ששחיטת הצדוקים [- כינוי לקראים] כשירה בגדול עומד על גביו. וכן פסק בשו"ע (יו"ד ב, ט). וכתב בחסדי דוד (חולין א, א) שהרמב"ם איירי בבניהן הטועים שיש להם דין כתינוקות שנשבו, ולכן שחיטתם כשירה. וכן כתב החזו"א (יו"ד ב, יח) בהגהה. וכן צ"ל במה שכתב הרמב"ם (עבדים פ"ו ה"ו) שהקראים כשרים לעדות בגיטי נשים. ומבואר להדיא שמפני שהם תינוקות שנשבו יש עליהם דין ישראל גמור, ולא רק שאין בהם דין מורידין ולא מעלין.

הג"ד דוד פרידמאן זצ"ל בעל ה"ד דוד

חילוק בין הקראים אולם החזו"א (שם) כתב עוד מהלך מחודש, לשאר כופרים שאפילו אבותיהם שכפרו בתורה שבעל פה שחיטתן כשירה, שאין הכופר בתורה שבעל פה כשאר הכופרים ועדיין דינם כישראל, אלא שעדיין יש להם דין מורידין ולא מעלין. ולפי דעתו צ"ל שמה שנזכר בהלכות תשובה ובהלכות ממרים שהכופר בתורה שבעל פה קרוי אפיקורוס, אין זה אלא לענין שאין לו חלק לעולם הבא או לענין דין מורידין, אבל עדיין יש לו דין ישראל לכל דבר. אולם החזו"א מקשה על כך מדברי הרשב"א (הובא בב"י יו"ד סימן קיט), שדעתו שהכופר בתורה שבעל פה דינו כמומר לכה"ת כולה, וכתב לחלק שהרשב"א איירי במי ש"אינו מאמין בחיים הישראלי הקבועים ע"פ חז"ל ע"פ התורה והמצוה, ובכלל כפירה זו כפירה בתורה".

ולפי"ז יש ליישב דעת הגר"ח, שמה שכתב הרמב"ם בהלכות ממרים שיש לקראים דין תינוקות שנשבו, היינו בקראים דוקא שכפרו רק בתורה שבע"פ, אולם שאר הכופרים אין בהם דין שוגג או אנוס ולא שייך בהם תינוקות שנשבו.

עוד נראה ליישב שהגר"ח לא בא לחדש רק שהכופר בשוגג אין לו חלק לעולם הבא, שבזה עוסק הרמב"ם בהלכות תשובה, אבל לענין אם דינו כישראל בזה לא איירי, ואכן דינו כישראל כמבואר בהלכות ממרים.

להלכה והנה על עצם קושיית הגר"ח מפני מה הטועה הוא מין, כבר כתב המרכבת המשנה שהרמב"ם איירי במי שהוה ליה למידק. ולפי"ז אה"נ מי שהוא אנוס לא הגדירו הרמב"ם כמין. ובדרך דומה כתב החזון איש (יו"ד סב, כא).

ואפילו אם נאמר כהגר"ח שלדעת הרמב"ם אין פטור של שוגג באמונה. הנה אין כן דעת הראב"ד, וכן כתב העיקרים (א, ב), וכן פסק הרדב"ז (חלק ד סימן קפז). ואם הוא ספיקא דדינא, הלא בספק מומר כתבו הבכור שור (גיטין מז, א הובא בפת"ש יו"ד רנא, א ועי' משנ"ב שכת, ט) והחפץ חיים (ו, כח) שדינו כישראל ומצוה להחיותו, דספיקא דאורייתא לחומרא.

ובאמת בלאו הכי ריהטת הפוסקים היא שהשוגג בעיקרי האמונה אינו נחשב אפיקורוס. שהרי לענין הלוואה בריבית כתב השו"ע (יו"ד סימן קנט סעיף ג) שאסור להלוות בריבית לקראי, כיון שהוא תינוק שנשבה ובכלל אחיך ומצוה להחיותו. וכן פסק השו"ע לענין עירוב (או"ח סימן שפה סעיף א) שחיטה (יו"ד סימן ב סעיף ט) וקידושין (אבה"ע סימן ד סעיף לז). ועוד, שבכל המקומות לא חילקו הפוסקים בין סוגי התינוקות שנשבו, וכתבו דבריהם גם על תינוק שנשבה בין הנוצרים, ראה לדוגמא מש"כ הרמ"א (יו"ד סימן שמ, א ועיי' בביאור הגר"א) לענין קריעה על קטן שהמיר עם אביו. וכן לענין תינוקות שנשבו של זמננו לא נזכרה חומרא זו, ראה לדוגמא דבריו הידועים מהחזו"א (יו"ד א, ו).

ואולי הגר"ח עצמו לא נקט כן למעשה, כמסופר בעובדות והנהגות לבית בריסק (ח"ב עמוד קסה) וכן על הגרי"ז (תולדות הרב מבריסק ח"א עמוד רכד) שחיללו שבת כדי להציל כופר, ועי"כ שסברו שהיה להם דין תינוק שנשבה.

Making the Most of Bein Hazmanim

Based on the sefer Sha'arei Simchah
by Rav Nosson Chaim Weissman shlita, Mashgiach, Yeshiva Gedola of Passaic

Of the three periods of *bein hazmanim* that are common today, Chodesh Av brings the worst *yeridah* in *ruchniyus*. Summertime is vacation time; a feeling of laziness is in the air, and especially a *ruchniyus* laziness. The Rambam states (*Hilchos Deios* 6), "It is human nature to be influenced in one's thoughts and actions by friends and acquaintances, and to act like the people of one's country."

More fundamentally, the place of survival for a *ben Torah* is only in the *dalet amos shel halachah*. See *Maamar L'hachzakas HaTorah* of Rav Boruch Ber zt"l, beginning of *Birkas Shmuel* vol. 4.

Quantity and Quality Some four hundred years ago the Maharsha complained, "The *bachurim* waste their days of *bein hazmanim*, sitting around and going on trips (Shabbos 119b)."

Bitul Torah affects both the quantity and quality of Torah learning, and we need *hadrachah* for both challenges.

In 1968, I asked *Mori V'Rabi*, Rav Yosef Dov Soloveitchik zt"l, the Rosh Yeshiva of Brisk Yerushalayim, about going on trips in Eretz Yisrael. He retorted – "*Masmidim* don't ask such questions." When I explained that I meant during *bein hazmanim*, he asked rhetorically, "And during *bein hazmanim* you don't need to learn?" I tried again, "People say that every *dalet amos* one walks in Eretz Yisrael is a new mitzvah." To this he responded, "And every new *blatt* Gemara learned is not a new mitzvah?" I said, "But Moshe Rabbeinu wanted to see Eretz Yisrael?" The Rosh Yeshiva replied, "What Moshe Rabbeinu wanted to see, you will not see!"

Daf Yomi During Bein Hazmanim Bnei Torah should consider joining the *Daf Yomi* for *bein hazmanim*. By doing the *daf* during all three *bein hazmanim*, one can acquire close to seventy *blatt* Gemara each year.

Mori V'Rabi Rav Levi Krupenia zt"l would say in the name of his Rebbi, Rav Yerucham zt"l, that on every Erev Shabbos afternoon, a *ben Torah* turns into a *baal habayis*. On every Shabbos, a *baal habayis* turns into a *ben Torah*, since he is not occupied with *parnassah*. During these two days, every person can see for himself what his real *madreigah* is.

The Rema writes (O.C. 290), "Working people who cannot learn Torah all week should spend more time learning Torah on Shabbos than a *talmid chacham* does." We can apply the rule

of Erev Shabbos to *bein hazmanim*. *Kal v'chomer*. During *bein hazmanim* we are not in the situation of *תורתו אומנתו*, and so why should we not learn *Daf Yomi*?

New Limud While continuing learning the *masechta* of the past *zman* or the forthcoming *zman* can be beneficial, from *gedolim* we have learned to undertake a fresh topic that one has never learned yet, and might never otherwise learn.

Rav Shach, zt"l, wrote in the *hakdamah* to *Avi Ezri* that most of the year he was occupied with the topics being learned in yeshiva, and during *bein hazmanim*, he turned to the topics discussed in this *sefer*. This means that much of *Avi Ezri*, his gift to Klal Yisrael for all generations, came from what he learned during *bein hazmanim*.

I would add that *bein hazmanim* is the perfect time to learn Chumash *b'iyun*. In Chodesh Av one can learn four or five *parshiyos* properly. (This part of *Sefer Devarim* includes *krias Shema*, *maamad Har Sinai*, the *Aseres Hadibros*, and more.)

The Chofetz Chaim writes in the end of his *Maamar L'chizuk Emunah* (in *Kuntres Zechor L'Miriam* 21), "The way to strengthen one's *emunah* is to learn *parshas hashavua* with Rashi every week. This means delving into their depth, not just reading the *parshah* as lip service." The

Mashgiach R' Yerucham zt"l wrote (*hakdamah* to *sefer Daas Torah, Bereishis*), "Rav Chaim Volozhiner's yeshiva had a daily *sefer* for learning Chumash. Sadly, this is widely neglected nowadays. People go straight to learning Gemara, and their *emunah* remains very weak. They are trying to build a grand structure without first establishing a solid foundation."

Elul Is Approaching I heard from Rav Chaim Zaitchik zt"l of Yerushalayim (on *Shabbos Chazon* in 1971) that the month of Av is an excellent opportunity to prepare for the days of *Selichos* and the *Yamim Noraim*. In Chodesh Elul, since people return to the regular yeshiva schedule from morning to night, there is not enough time and *menuchas hanefesh* to prepare properly. (It's been said 'אב' stands for 'אלול בא'.)

Havdalah of Chol Hamoed It is important to mark a separation at the beginning and at the end of *bein hazmanim*. This is not like the separation between the weekdays and Shabbos. Rather, it is similar to the separation between *Chol Hamoed* and *Yom Tov*.

Bein hazmanim must not be an interruption, *chas v'shalom*, but only a level lower than the days before and after. The summer *zman* begins Rosh Chodesh Iyar, and does not finish until after *Yom Kippur*!

Rav Levi Krupenia
with Rav Aharon Schechter zt"l

בני משפחת גארדאן

הרב ישראל מאיר בערנטאה

הרב נתן חיים ווייסמאן

ישיבת חשק התורה

הרב יצחק טווערסקי

הרב משה שלאמיק

הרב יוסף יצחק כהן